

تأثیر مدیریت ریسک بر رابطه ویژگی‌های کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام

دکتر فرزین خوشکار

مدرس گروه حسابداری و مدیریت، موسسه آموزش عالی ناصر خسرو، ساوه، ایران.

F.Khoshkar@hnhk.ac.ir

حدیثه نادری

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی ناصر خسرو، ساوه، ایران (نویسنده مسئول).

naderi20101398@gmail.com

بهاره احمدی

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی ناصر خسرو، ساوه، ایران.

bahar.ahmadi.1373@gmail.com

شماره ۳۵ / زمستان ۱۳۹۹ (جلد سوم) / صص ۱-۱۴
چشم انداز حسابداری و مدیریت (دوره سوم)

چکیده

عملکرد شرکت‌ها تحت تأثیر معیارهای مالی و حسابداری و سازوکارهای کنترلی و نظارتی مانند مدیریت ریسک و اعتبار گزارش‌های مالی قرار می‌گیرد. هدف این پژوهش تأثیر مدیریت ریسک بر رابطه ویژگی‌های کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار می‌باشد. پژوهش انجام‌شده از نظر نوع هدف، جزء پژوهش‌های کاربردی است و روش پژوهش از نظر ماهیت و محتوایی همبستگی می‌باشد. انجام پژوهش در چارچوب استدلال قیاسی - استقرایی صورت گرفته و برای تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها از تحلیل پانلی کمک گرفته شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات، از داده‌های ۱۴۶ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۹۲-۱۳۹۸ استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد بین اندازه کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری وجود ندارد؛ اما میان استقلال و تخصص حسابداری کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مدیریت ریسک بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و تخصص حسابداری کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام، تأثیر مثبت و معنادار دارد.

کلید واژگان: مدیریت ریسک، ویژگی‌های کمیته حسابرسی، بازده حقوق صاحبان سهام.

مقدمه

شناخت بازار بورس اوراق بهادار تهران از جنبه‌ها و زوایای مختلف می‌تواند ضمن پیش‌بینی بهتر آینده این بازار و تغییرات آن، ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش دهد و یا بازده بیشتری را برای سرمایه‌گذاران در اوراق بهادار ایجاد کند. شاخص‌های سودآوری یکی از فاکتورهای مهم در انتخاب بهترین سرمایه‌گذاری هستند. در هر نوع سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذار به دنبال کسب بازده از سرمایه‌گذاری است و سعی دارد که از مقدار آتی بازده سهام شرکت‌ها، اطلاعاتی کسب کند. بازده حقوق صاحبان سهام یکی از نسبت‌های سودآوری است و نسبت‌های سودآوری، میزان موفقیت شرکت را در تحصیل بازده خالص

فروش یا سرمایه‌گذاری نشان می‌دهد. هدف مدیریت مالی هر شرکت، ایجاد حداکثر بازده برای سهامداران است. بنابراین، بازده حقوق صاحبان سهام مهم‌ترین معیار سنجش موفقیت شرکت در دستیابی به هدف مذکور است (محمدی و پورزمانی، ۱۳۹۷).

در تحقیقات گذشته تأثیر برخی عوامل بر بازده شرکت و به‌ویژه بازده حقوق صاحبان سهام بررسی شده است. یکی از این عوامل ویژگی‌های کمیته حسابرسی به دلیل تأثیر آن بر کیفیت گزارشگری مالی است کمیته حسابرسی به‌عنوان کمیته فرعی هیئت‌مدیره شناخته می‌شود که از طرفی مسئول ایجاد استراتژی‌های مناسب برای بهبود سلامت مالی شرکت است (بنسال و شارما^۱، ۲۰۱۶) و از سوی دیگر وظیفه دارد تا درباره فعالیت‌های خود به هیئت‌مدیره پاسخگو باشد؛ بنابراین، اگر کمیته حسابرسی تصویر مطلوبی از صورت‌های مالی در برابر اعضای هیئت‌مدیره و مدیرعامل ارائه دهد، جایگاه بهتری برای اتخاذ استراتژی‌های مؤثر در جهت افزایش عملکرد شرکت خواهد داشت (باردوج و رائو^۲، ۲۰۱۵). به همین دلیل نتایج مطالعات پیشین نشان می‌دهد که ویژگی‌های واقعی کمیته حسابرسی از قبیل استقلال، اندازه، تعداد جلسات و مهارت اعضای کمیته بر اثربخش بودن کمیته در انجام وظایفش حیاتی است (الزبان و ساوان^۳، ۲۰۱۵).

همچنین رابطه بین مدیریت ریسک و عملکرد برای مدت زمان زیادی مورد بحث محققان بوده است؛ به‌ویژه به این دلیل که رابطه مدیریت ریسک و ارزش در بازارهای ناقص و ناکارا هنوز اثبات نشده است (فلوریو و لئونی^۴، ۲۰۱۷). مطالعات گذشته در مورد مدیریت ریسک شرکت‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که سازمان‌ها ممکن است بتوانند با پذیرش یک دیدگاه وابسته در مورد مدیریت ریسک عملکردشان را بهبود بخشند (ایلول و یارامیلی^۵، ۲۰۱۳). مطالعات هویت و همکاران (۲۰۱۱) نشان داده است که هدف مدیریت ریسک، بیشینه کردن ارزش سهامداران است. مطالعات آشاری و کریسمیاجی^۶ (۲۰۲۰) کاشیف شاد و همکاران^۷ (۲۰۱۹) نیز بیانگر تأثیر مدیریت ریسک بر عملکرد و بازده حقوق صاحبان سهام می‌باشد. یکی از ابعاد مدیریت ریسک، رقابت صنعت است و ویژگی مهم رقابت این است که بیشتر از یک بنگاه در بازار وجود دارد و همین خصیصه باعث می‌شود، بنگاه‌ها از لحاظ عملکرد با یکدیگر مقایسه شوند. مقایسه پذیر بودن بنگاه‌ها این امکان را به سرمایه‌گذاران می‌دهد تا بنگاه‌های با عملکرد مطلوب را برای سرمایه‌گذاری انتخاب کنند. به‌طور خاص مطالعات شانتاوی^۸ (۲۰۱۹) نشان داد که مدیریت ریسک شرکت، شامل تلفیقی از مدیریت تهدیدها و ریسک‌های استراتژیک بر اساس سیاست‌های شرکتی است و بنابراین می‌تواند بر رابطه میان ویژگی‌های کمیته حسابرسی و عملکرد شرکت تأثیرگذار باشد. با توجه به اینکه هدف سرمایه‌گذاران در بازار سرمایه در نهایت افزایش بازده و کاهش ریسک می‌باشد و از طرفی صحت گزارش‌های مالی در مورد صورت‌های مالی شرکت یکی از مهم‌ترین ابزارهای اتکا به گزارش‌های شرکت‌ها می‌باشد، مدیریت ریسک در این بازار برای فعالان بازار سرمایه حائز اهمیت می‌باشد و می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری آن‌ها قرار گیرد. بر این اساس در این تحقیق به بررسی این موضوع خواهیم پرداخت که آیا تأثیر مدیریت ریسک بر رابطه ویژگی‌های کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام تأثیرگذار است یا خیر؟

¹ Bansal

² Bhardwaj & Rao

³ Alzeban, & Sawan

⁴ Florio & Leoni

⁵ Ellul, & Yerramilli

⁶ Ashari and Krismiaji Krismiaji

⁷ Kashif Shad

⁸ Shatnawi

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ارزیابی عملکرد واحدهای تجاری با توجه به سازوکارهای نظارتی و کنترلی از جمله موضوعاتی بوده که کمتر به بحث گرفته شده است. در حالی که نمی‌توان اهمیت فقدان سازوکارهای مزبور را نسبت به ارزیابی عملکرد شرکت‌هایی که در رسوایی‌های مالی آغاز هزاره سوم نقش داشته‌اند، نادیده گرفت. بازنگری ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که عملکرد شرکت‌ها تحت تأثیر عوامل سیاسی عوامل اقتصادی مانند تورم معیارهای مالی و حسابداری و سازوکارهای کنترلی و نظارتی مثل راهبری شرکتی قرار می‌گیرد. (خوئینی و همکاران، ۱۳۹۷). در این تحقیق بازده حقوق صاحبان سهام به عنوان معیار عملکرد شرکت مورد توجه قرار گرفته و تأثیر برخی از ویژگی‌های کمیته حسابرسی و همچنین مدیریت ریسک بر این رابطه مورد بررسی قرار گرفته است.

بازده حقوق صاحبان سهام

عموماً عملکرد را به عنوان نتایج کار تعریف می‌کنند زیرا قوی‌ترین پیوند را با اهداف استراتژیک سازمان، رضایت مشتری و درآمدهای مالی دارد (آرمسترانگ^۱، ۲۰۰۰). مهم‌ترین شاخص‌ها یا معیارهای اندازه‌گیری عملکرد عبارت‌اند از معیارهای رشد، نقطه قوت رقابتی، نوآوری، سودآوری (مالی) استفاده از منابع توجه به مالکان، توجه به مشتریان، توجه به کارکنان و توجه به افراد جامعه. از میان گونه‌های مختلف شاخص‌های عملکرد کلی کسب‌وکار، دو گروه شاخص‌های مالی (سودآوری) و شاخص‌های عملکرد بازار بیش از بقیه مورد توجه محققان قرار گرفته‌اند (توتار^۲، ۲۰۱۱). یکی از این معیارهای سودآوری بازده حقوق صاحبان سهام می‌باشد. نسبت مالی فوق میزان کارایی شرکت در خلق سود خالص برای سهامداران را بررسی می‌نماید. در واقع این نسبت بیان می‌نماید که بنگاه اقتصادی به ازاء یک ریال سرمایه‌گذاری سهامداران به چه میزان سود خالص برای آنها کسب می‌نماید.

ویژگی‌های کمیته حسابرسی

کمیته حسابرسی مسئول نظارت بر حاکمیت شرکتی، فرآیند گزارشگری مالی، ساختار کنترل داخلی، عملکرد حسابرس داخلی و فعالیت‌های حسابرس مستقل است و به نیابت از هیئت‌مدیره و از طریق اطمینان بخشی نسبت به وظیفه پاسخگویی شرکت، از سهامداران حمایت می‌کند (آمر و همکاران^۳، ۲۰۱۴). شاخص‌های کمیته حسابرسی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند به شرح زیر است:

استقلال کمیته حسابرسی: عضو مستقل بر اساس بند یک منشور کمیته حسابرسی (۱۳۹۱) عضوی است که فاقد هرگونه رابطه یا منافی است که بر تصمیم‌گیری مستقل وی اثرگذار باشد و موجب جانب‌داری او از منافع فرد یا گروه خاصی از سهامداران یا ذینفعان شود (بنسال و شارما، ۲۰۱۶). در واقع کمیته حسابرسی برای این‌که بتواند اثربخش عمل کند، باید مستقل از واحد اقتصادی باشد (لاری دشت بیاض و همکاران، ۱۳۹۷). استقلال کمیته به دلیل عدم وابستگی ذهنی و اقتصادی به مدیران شرکت (کارسلو^۴، ۲۰۰۳) و انگیزه حفظ و افزایش سرمایه شهرت مدیران موجب تقویت فرایند نظارت می‌شود (بیزلی^۵، ۱۹۹۶). استقلال کمیته حسابرسی در جهت اطمینان حاصل کردن از یکپارچگی فرایند گزارشگری مالی نقش قابل توجهی ایفا

¹ Armstrong

² Tutar

³ Ameer

⁴ Carcello

⁵ Beasley

می‌کند، زیرا امکان دارد مدیریت در جهت منافع شخصی خود اطلاعات حسابداری را دست‌کاری نماید (جعفری و همکاران^۱، ۲۰۱۱).

تخصص مالی: پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه بیانگر این موضوع است که وجود اعضای با تخصص مالی^۲ در کمیته حسابرسی با کیفیت گزارشگری مالی مرتبط است (ال مهدی^۳، ۲۰۱۳). در منشور کمیته حسابرسی (۱۳۹۱) بیان شده که اعضای کمیته حسابرسی برای انجام مؤثر وظایف ذکرشده باید تخصص مالی داشته باشند و این تخصص فراتر از آشنایی صرف با صورت‌های مالی است و اعضا نباید تخصص پیش‌گفته را در طول زمان (از طریق آموزش مستمر و مشاوره‌های حرفه‌ای) از دست بدهند (جامعی، ۱۳۹۵). در این منشور تخصص مالی به‌صورت مدرک دانشگاهی یا حرفه‌ای معتبر در مسائل مالی (حسابداری، حسابرسی، مدیریت مالی، اقتصاد، سایر رشته‌های مدیریت با گرایش مالی یا اقتصادی) همراه با توانایی تجزیه و تحلیل صورت‌ها و گزارشگری مالی و کنترل داخلی حاکم بر گزارشگری مالی تعریف شده است (سازمان بورس اوراق بهادار، ۱۳۹۱).

اندازه کمیته حسابرسی (تعداد اعضا): اندازه کمیته حسابرسی به‌عنوان یکی از ویژگی‌های تأثیرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی در نظر گرفته می‌شود (پراویت و همکاران^۴، ۲۰۰۹). اگر چه هیچ اندازه دقیقی برای کمیته حسابرسی در نظر گرفته نشده است، ولی بیشتر مطالعات قبلی و الزامات قانونی نشان می‌دهد که کمیته حسابرسی باید دارای سه تا پنج عضو و ترجیحاً از اکثریت مدیران مستقل تشکیل شده باشد (ابوت و همکاران^۵، ۲۰۰۴). ماده ۵ منشور کمیته حسابرسی سازمان بورس ایران (۱۳۹۱) نیز بر همین تعداد تأکید دارد. طرفداران تئوری نمایندگی معتقدند که کمیته حسابرسی بزرگ‌تر باعث ایجاد مشکل غیرفعال شدن اعضا، کاهش انسجام و کنترل و از بین رفتن توابع کنترل و نظارت و در نتیجه کاهش عملکرد شرکت می‌شود (هیلمن و دالزیل^۶، ۲۰۰۳). در مقابل طرفداران تئوری وابستگی تأکید دارند که کمیته حسابرسی بزرگ‌تر سبب بالا رفتن تعداد جلسات و در نتیجه نظارت و عملکرد مؤثرتر می‌شود (عبدالله و همکاران، ۲۰۱۴؛ تورلی و زامان^۷، ۲۰۰۷).

مدیریت ریسک (رقابت صنعت)

گوردون و همکاران^۸ (۲۰۰۹) معتقدند که مدیریت ریسک شرکت تحت تأثیر ویژگی‌های خاص شرکت شامل عدم اطمینان محیطی، رقابت صنعت، اندازه شرکت و فعالیت‌های هیئت‌مدیره قرار می‌گیرد. به حداکثر رساندن ارزش شرکت‌ها مستلزم اجرای طرح‌های سودآور است. در دنیای امروزی با توجه به شرایط رقابت بازار، اتخاذ روش‌های گوناگون مدیریتی برای افزایش سودآوری و ادامه حیات شرکت‌ها امری ضروری است (اردکانی و همکاران، ۱۳۹۷). از طرفی رقابت‌پذیری در نتیجه جهانی‌شدن رو به رشد است (ابراهیمی کردلر و همکاران، ۱۳۹۵)؛ در نتیجه با توجه به رشد روزافزون تجارت بین‌الملل در جهان و جهانی‌شدن اقتصاد در دهه‌های اخیر، لازم است برای حفظ فضای رقابتی و ارتقای رقابت‌پذیری صنایع داخلی، مزایا و معایب صنایع داخلی شناسایی گردند (بنی مهد و همکاران، ۱۳۹۴). رقابت در بازار محصول به‌عنوان یک سازوکار انتظامی

¹ Jeffrey

² Financial expertise

³ El-Mahdy

⁴ Prawitt

⁵ Abbott

⁶ Hillman, A. J., and Dalziel

⁷ Turley, S. & Zaman

⁸ Gordon

برون‌سازمانی حاکمیت شرکتی شناخته شده است؛ (اثر انتظامی^۱) که منافع مدیران و سهامداران را پیوند می‌دهد و کارایی را بهبود می‌بخشد (گروئن و میشل^۲، ۲۰۰۷). در صنایع رقابتی، اطلاعات بیشتری برای نظارت بر شرکت‌ها در دسترس است (هوانگ^۳، ۲۰۱۲).

ساختار بازار که معرف خصوصیات سازمانی بازار است، طیفی از رقابت کامل تا انحصار کامل را در بر می‌گیرد. منظور از رقابتی بودن بازار محصول این است که شرکت‌های مختلف در تولید و فروش کالا رقابت تنگاتنگی دارند و کالاهای آن‌ها نسبت به دیگری برتری چندانی ندارد (ابراهیمی، ۱۳۹۰؛ انواری رستمی و همکاران، ۱۳۹۲) از سوی دیگر با رشد رقابت میان سازمان‌های امروزی و تهدیدات و فرصت‌هایی که گریبان گیر تمامی سازمان‌ها در سطوح مختلف داخلی و بین‌المللی می‌شود، مفهوم ریسک اهمیت بسیار زیادی پیدا کرده است. تهدیدات یاد شده می‌تواند به حدی باشد که سازمان را با شکست مواجه نماید. از این رو مدیران برای رشد و بقای سازمان باید به فکر راه‌هایی برای کاهش ریسک‌های نامطلوب باشند (واکر^۴، ۲۰۰۳).

پیشینه پژوهش

قادری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان مدل مدیریت ریسک شرکتی و پیامدهای آن بر عملکرد حسابداری و اقتصادی شرکت انجام دادند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مدیریت ریسک شرکت بر معیارهای نرخ بازده دارایی‌ها، نرخ بازده حقوق صاحبان سهام، ارزش افزوده بازار و ارزش افزوده نقدی تأثیر مثبت و معناداری دارد. نتایج نشان داد که مدل مدیریت ریسک شرکتی گوردون و همکاران (۲۰۰۹) کمترین خطا در پیش‌بینی عملکرد حسابداری و اقتصادی را دارد. خوئینی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان ارتباط بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی با معیارهای عملکرد شرکت‌ها نشان دادند ویژگی‌های کمیته حسابرسی شامل استقلال و تخصص حسابداری اعضای آن با معیارهای عملکرد شامل نرخ بازده دارایی، نرخ بازده حقوق صاحبان سهام و نسبت کیوتوبین ارتباط معناداری وجود دارد. فتیحی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی اثربخشی حسابرسی داخلی در عملکرد مدیریت ریسک و کنترل سازمان‌های دولتی پرداختند. نتایج نشان داد بین استقلال سازمانی حسابرسان داخلی و درک مدیر سازمان از حسابرسی داخلی با اثربخشی حسابرسی رابطه‌ای وجود ندارد و متغیر بودجه کافی با عملکرد مدیریت ریسک حسابرسی داخلی رابطه معکوس و با عملکرد کنترل حسابرسی داخلی رابطه مستقیم معنی‌دار دارد. محمودآبادی و زمانی (۱۳۹۵) در مطالعه خود عنوان کردند که یکی از جنبه‌های مؤثر بر عملکرد شرکت‌ها، میزان ریسک‌پذیری آنها است. آنها در پژوهش خود به بررسی رابطه بین سازوکارهای راهبری شرکتی، ریسک‌پذیری شرکت، عملکرد مالی و همچنین اثر سازوکارهای راهبری شرکتی بر رابطه بین ریسک‌پذیری و عملکرد مالی پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که میزان ریسک‌پذیری شرکت‌ها رابطه مثبت و معناداری با عملکرد مالی آنها دارد. بنی فاطمه و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود به ارزیابی نقش کمیته‌های حسابرسی داخلی در بهبود عملکرد و وضعیت مالی شرکت پرداختند و نتایج بررسی‌های آنان نشان داد که کمیته‌های حسابرسی داخلی بر بهبود عملکرد مالی تأثیر دارد.

¹ Disciplinary Effect

² Grullon and Michael

³ Huang

⁴ Walker

آشاری و کریسمیاجی^۱ (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان ویژگی‌های کمیته حسابرسی و عملکرد شرکت در بازار بورس اندونزی به این نتیجه رسیدند که استقلال کمیته حسابرسی، تعداد جلسات و اندازه کمیته حسابرسی بر عملکرد شرکت (بازده دارایی‌ها) تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. کاشیف شاد و همکاران^۲ (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای به بررسی ادغام گزارشگری پایدار در مدیریت ریسک سازمانی و ارتباط آن با عملکرد تجاری پرداختند و نتایج پژوهش آنها حاکی از آن است که به‌کارگیری مناسب مدیریت ریسک سازمانی تأثیر قابل‌توجهی بر عملکرد شرکت دارد. ساتناوی و همکاران (۲۰۱۹) به بررسی تأثیر مدیریت ریسک بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و عملکرد شرکت پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و عملکرد شرکت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. و مدیریت ریسک تأثیر معکوسی بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و عملکرد شرکت دارد. ویویان و همکاران^۳ (۲۰۱۸) نقش هیئت‌مدیره و کمیته حسابرسی در مدیریت ریسک در شرکت‌ها را بررسی کردند. نتایج آنها نشان می‌دهد هیئت‌مدیره و به‌ویژه کمیته حسابرسی با مدیریت ریسک رابطه مثبت و معناداری دارد. فلوریو و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان مدیریت ریسک و عملکرد شرکت نشان دادند که شرکت‌هایی با سطوح پیشرفته اجرای ERM عملکرد بالاتری، هم به‌عنوان عملکرد مالی و هم برای ارزیابی بازار دارند. آلزبان و ساوان^۴ (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی ارتباط ویژگی‌های کمیته حسابرسی در اجرای دستورالعمل‌های حسابرسی داخلی پرداختند. آنها نتیجه‌گیری نموده‌اند که حضور اعضای مستقل و با تخصص حسابداری و حسابرسی، درک و اجرای دستورالعمل‌های حسابرسی داخلی را تحت تأثیر قرار می‌دهد همچنین اجرای چنین دستورالعمل‌هایی با تعداد جلسات کمیته حسابرسی و حسابرسان داخلی ارشد بهبود می‌یابد.

فرضیه‌های تحقیق

- فرضیه اول: بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معنادار وجود دارد.
- ۱-۱ بین اندازه کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معنادار وجود دارد.
- ۲-۱ بین استقلال کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معنادار وجود دارد.
- ۱-۳ بین تخصص حسابداری کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معنادار وجود دارد.
- فرضیه دوم: مدیریت ریسک بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام تأثیر دارد.
- ۲-۱ مدیریت ریسک بر رابطه بین اندازه کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام تأثیر دارد.
- ۲-۲ مدیریت ریسک بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام تأثیر دارد.
- ۳-۲ مدیریت ریسک بر رابطه بین تخصص حسابداری کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام تأثیر دارد.

روش تحقیق و جامعه آماری

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، از نوع تحقیقات نیمه تجربی پس رویدادی در حوزه تحقیقات اثباتی حسابداری است که با استفاده از روش رگرسیون چند متغیره (استفاده از روش پانل با اثرات ثابت) و مدل‌های

¹ Ashari and Krismiaji Krismiaji

² Kashif Shad

³ Vivian et al.

⁴ Alzeban & sawan

اقتصادسنجی انجام شده است. اطلاعات مربوط به صورت‌های مالی شرکت‌ها، از طریق نرم‌افزار تدبیر پرداز و ره‌آورد نوین و پایگاه‌های اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران جمع‌آوری شده است و برای تجزیه و تحلیل داده‌های نرم‌افزارهای EVIEWS9 استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بازار سرمایه ایران در یک بازه زمانی ۷ ساله طی دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۳۹۸ می‌باشد که با استفاده از روش حذف سیستماتیک و بعد از مدنظر قرار دادن معیارهای زیر تعداد ۱۴۶ شرکت به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند:

۱. شرکت قبل از سال ۱۳۹۲ در بورس پذیرفته شده و تا پایان سال ۱۳۹۸ در بورس فعال باشد؛
۲. سال مالی شرکت منتهی به ۲۹ اسفند باشد و طی زمان تحقیق تغییر سال مالی نداشته باشد؛
۳. فعالیت اصلی شرکت سرمایه‌گذاری، بانکداری، لیزینگ و نهاد مالی نباشد؛
۴. اطلاعات مورد نیاز در بخش تعریف متغیرها در دسترس باشد و
۵. شرکت در دوره مورد مطالعه تغییر سال مالی نداشته باشد.

متغیرها و مدل تحقیق

متغیر وابسته؛ بازده حقوق صاحبان سهام؛ (ROE) که از تقسیم سود خالص بر جمع حقوق صاحبان سهام به دست می‌آید.

متغیر مستقل؛ برای اندازه‌گیری ویژگی‌های کمیته حسابرسی از سه شاخص زیر استفاده شده است:

اندازه کمیته حسابرسی: **(Size COM)** برابر است با تعداد اعضای حاضر در کمیته حسابرسی. کمیته حسابرسی طبق بند ۱ ماده ۵ منشور کمیته از سه تا پنج عضو با انتخاب و انتصاب هیئت مدیره تشکیل می‌گردد.

تخصص کمیته حسابرسی: **(AUDACEX)** تخصص حسابداری کمیته حسابرسی برابر است با نسبت اعضای دارای مدرک حسابداری به مجموع اعضای کمیته حسابرسی شرکت

استقلال کمیته حسابرسی: **(Independ COM)** برابر است با نسبت تعداد اعضای غیرموظف کمیته حسابرسی به تعداد کل اعضای کمیته حسابرسی.

متغیر تعدیلگر؛ مدیریت ریسک **(CI)** که برای اندازه‌گیری آن از شاخص رقابت صنعت استفاده شده است:

رقابت صنعت، تمرکز صنعت را اندازه‌گیری می‌کند که تمرکز پایین یعنی رقابت بالا. رقابت صنعت از مجموع سهم‌های بازار همه شرکت‌ها در صنعت به دست می‌آید. سهم بازار از طریق رابطه زیر، فروش‌های هر شرکت تقسیم بر کل فروش‌های صنعت محاسبه می‌شود (تاری وردی و همکاران، ۱۳۹۲):

$$CI = \sum_{i=1}^n \frac{S_{it}}{\text{Total } S_{st}}$$

S_{it} : فروش شرکت؛ و

S_{st} : فروش صنعت

همچنین تأثیر متغیرهای کنترلی زیر نیز بر این رابطه بررسی شده است:

بازده دارایی: (ROA) بازده دارایی‌ها یک شاخص از چگونگی سودآوری شرکت وابسته به کل دارایی‌های آن شرکت می‌باشد و از طریق تقسیم سود سالیانه به کل دارایی شرکت محاسبه می‌شود؛ که به صورت درصد بیان می‌شود که ما در این پژوهش از فرمول زیر استفاده نمودیم.

$$ROA = \frac{\text{سود یا زیان عملیاتی}}{\text{کل دارایی شرکت}}$$

اندازه شرکت: (SIZE) که از طریق لگاریتم طبیعی ارزش دفتری کل دارایی‌های شرکت در پایان سال محاسبه می‌شود.
اهرم مالی: (LEV) که از طریق تقسیم کل بدهی‌ها به کل دارایی‌ها به دست می‌آید.

$$LEV = \frac{DEBT}{TA}$$

بر این اساس مدل‌های پژوهش به شرح زیر ارائه خواهد شد.

:۱-۱

$$ROE^{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{Size COM}^{i,t} + \beta_2 \text{Size}^{i,t} + \beta_3 \text{LEV}^{i,t} + \beta_4 \text{ROA}^{i,t} + e^{i,t}$$

:۱-۲

$$ROE^{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{Independ COM}^{i,t} + \beta_2 \text{Size}^{i,t} + \beta_3 \text{LEV}^{i,t} + \beta_4 \text{ROA}^{i,t} + e^{i,t}$$

:۱-۳

$$ROE^{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{AUDACEX}^{i,t} + \beta_2 \text{Size}^{i,t} + \beta_3 \text{LEV}^{i,t} + \beta_4 \text{ROA}^{i,t} + e^{i,t}$$

:۲-۱

$$ROE^{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{Size COM}^{i,t} + \beta_2 \text{CI}^{i,t} + \beta_3 \text{ACSIZE}^{i,t} * \text{CI}^{i,t} + \beta_4 \text{Size}^{i,t} + \beta_5 \text{LEV}^{i,t} + \beta_6$$

$\text{ROA}^{i,t} + e^{i,t}$

:۲-۲

$$ROE^{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{Independ COM}^{i,t} + \beta_2 \text{CI}^{i,t} + \beta_3 \text{Independ COM}^{i,t} * \text{CI}^{i,t} + \beta_4 \text{Size}^{i,t}$$

$+ \beta_5 \text{LEV}^{i,t} + \beta_6 \text{ROA}^{i,t} + e$

:۲-۳

$$Q^{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{AUDACEX}^{i,t} + \beta_2 \text{CI}^{i,t} + \beta_3 \text{AUDACEX}^{i,t} * \text{CI}^{i,t} + \beta_4 \text{Size}^{i,t} + \beta_5 \text{LEV}^{i,t} + \beta_6$$

$\text{ROA}^{i,t} + e$

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

جدول ۱، آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش در طی زمان مورد بررسی نشان می‌دهد.

جدول (۱): آمار توصیفی متغیرها

شاخص‌های کشیدگی					شاخص‌های مرکزی		نام و تعداد متغیرها	
بیشینه	کمینه	کشیدگی	چولگی	انحراف معیار	میانگین	میان	علامت اختصاری	متغیرها
۲,۱۸	۰,۱۹	۴,۲۷	۳,۲۷	۰,۲۳	۰,۰۹	۰,۱۵	CI	مدیریت ریسک
۱,۵۱	۰,۲۰	۲,۲۱	۰,۴۷	۰,۳۳	۰,۳۷	۰,۴۲	ROE	بازده حقوق صاحبان سهام
۵	۳	۹,۴۲	۳,۲۱	۰,۵۳	۳	۳,۱۹	Size COM	اندازه کمیته حسابرسی
۱	۰	۴,۱۵	۱,۴۳	۰,۱۷	۰,۶۳	۰,۶۷	Independ COM	استقلال کمیته حسابرسی
۱	۰	۲,۱۱	-۱,۰۵	۰,۴۴	۱	۰,۶۹	AUDACEX	تخصص حسابداری کمیته حسابرسی
۱۹,۹۴	۱۰,۵۸	۴,۲۱	۰,۸۷	۱,۵۵	۱۴,۳۴	۱۴,۴۷	Size	اندازه شرکت
۱,۶۵	۰,۰۶	۳,۹۸	-۰,۳۳	۰,۲۳	۰,۶۵	۰,۶۲	Lev	اهرم مالی
۰,۷۹	-۰,۴۸	۳,۵۹	۰,۷۳	۰,۱۵	۰,۱۵	۰,۱۸	ROA	بازده دارایی‌ها

انتخاب مدل اول

در انتخاب مدل داده‌های ترکیبی با دو حالت کلی روبرو هستیم. در حالت اول عرض از مبدأ برای کلیه شرکت‌ها یکسان است که در این صورت با روش پول و در حالت دوم عرض از مبدأ برای تمام شرکت‌ها متفاوت است که در این حالت روش پانل انتخاب می‌شود. برای شناسایی دو حالت مذکور از آزمون اف- لیمر استفاده می‌کنیم.

جدول (۲): آزمون چاو یا لیمر و آزمون هاسمن (مدل اول)

<i>P-Value</i>	مقدار آماره آزمون	آماره آزمون	نوع آزمون
۰/۰۰۰۰	۱۳/۲۸	<i>F</i>	آزمون F لیمر
۰/۰۰۴	۷۹/۳۳	χ^2	آزمون هاسمن

با توجه به جدول ۲ مقدار احتمال آماره *F* و آماره کای-دو برای مدل کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد؛ بنابراین فرض صفر یعنی برابری عرض از مبدأها رد می‌شود، بنابراین استفاده از روش پانل ارجحیت دارد. لذا لازم است برای انتخاب الگوی اثرات ثابت یا اثرات تصادفی آزمون هاسمن انجام شود. نتایج آزمون هاسمن نیز نشان می‌دهد که روش مورد استفاده پانل با اثرات ثابت می‌باشد.

جدول (۳): نتایج برآورد مدل اول تحقیق

مقدار احتمال	مقدار <i>t</i>	مقدار ضرایب	متغیر
۰/۲۱۶	۱/۲۸	۰/۸۷	Size COM
۰/۰۰۰	۵/۵۳	۰/۲۸	Independ COM
۰/۰۰۰	۴/۶۷	۰/۴۳	AUDACEX
۰/۰۱۸	۲/۷۶	-۰/۶۵	LEV
۰/۰۸۹	۱/۲۸	۱/۱۹	SIZE
۰/۰۰۰	۷/۷۹	۰/۰۰۷	ROA
۰/۰۱۷	۲/۸۷	۱/۱۹	C (مقدار ثابت)

۰/۰۰۰	مقدار احتمال F	۲۷/۲۱	مقدار F
۱/۸۷	دوربین واتسون	۰/۵۶۳۳	ضریب تعیین (R ²)
		۰/۵۳۲۸	ضریب تعیین تعدیل شده

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۳، سطح معنی داری آماره t مربوط به متغیرهای استقلال و تخصص حسابداری کمیته حسابرسی کوچکتر از ۰/۰۵ بوده و برابر با ۰/۰۰۰ یعنی معنی دار هستند، و ضریب آنها نیز به ترتیب برابر با (۰/۲۸) و (۰/۴۳) مثبت می باشد و مقدار آماره t برای آن برابر با ۵/۵۳ و ۴/۶۷ می باشد که این مقادیر آماره t در ناحیه رد فرض صفر قرار می گیرد؛ بنابراین می توان گفت که استقلال کمیته حسابرسی و تخصص حسابداری کمیته حسابرسی مثبت و معنادار هستند؛ اما سطح معنی داری آماره t مربوط به اندازه کمیته حسابرسی بزرگتر از ۰/۰۵ بوده و برابر با (۰/۲۱۶) و می باشد یعنی بی معنی است که این مقادیر آماره t در ناحیه رد فرض صفر قرار نمی گیرد. بر اساس این یافته ها می توان گفت که بین اندازه کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری وجود ندارد؛ اما میان استقلال و تخصص حسابداری کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری وجود دارد.

انتخاب مدل دوم

جدول (۴): آزمون چاو یا لیمر و آزمون هاسمن (مدل دوم)

P-Value	مقدار آماره آزمون	آماره آزمون	نوع آزمون
۰/۰۰۰۰	۷/۳۸	F	آزمون F لیمر
۰/۰۰۰	۱۰۸/۳۲	χ^2	آزمون هاسمن

با توجه به جدول ۴، مقدار احتمال آماره F و آماره کای-دو برای مدل کمتر از ۰/۰۵ می باشد؛ بنابراین فرض صفر یعنی برابری عرض از مبدأها رد می شود، بنابراین استفاده از روش پانل ارجحیت دارد. نتایج آزمون هاسمن نیز نشان می دهد که روش مورد استفاده پانل با اثرات ثابت می باشد.

جدول (۵): نتایج برآورد مدل دوم تحقیق

متغیر	مقدار ضرایب	مقدار t	مقدار احتمال
CI	۰/۲۸	۲/۳۸	۰/۰۳۳
CI*Size COM	۱/۱۲	۱/۳۷	۰/۱۰۸
CI*Independ COM	۰/۰۱۷	۷/۳۴	۰/۰۰۰
CI* AUDAS	۰/۶۸	۳/۰۴	۰/۰۰۱
LEV	-۰/۵۲	۲/۹۸	۰/۰۱۰
SIZE	۱/۴۰	۱/۳۸	۰/۰۹۵
ROA	۰/۰۲۸	۶/۴۹	۰/۰۰۰
C (مقدار ثابت)	۱/۴۵	۲/۵۹	۰/۰۲۳
	مقدار F	۱۹/۳۶	۰/۰۰۰
	ضریب تعیین (R ²)	۰/۵۱۲۸	دوربین واتسون
	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۴۷۸۹	

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۵، سطح معنی داری آماره t مربوط به (تأثیر مدیریت ریسک * اندازه کمیته حسابرسی) بزرگتر از ۰/۰۵ بوده و برابر با (۰/۱۰۸) می باشد یعنی بی معنی است که این مقادیر آماره t در ناحیه رد فرض صفر قرار نمی گیرد. اما سطح معنی داری آماره t مربوط به متغیرهای (تأثیر مدیریت * استقلال کمیته حسابرسی) و (مدیریت ریسک * تخصص حسابداری کمیته حسابرسی) کوچکتر از ۰/۰۵ بوده و به ترتیب برابر با (۰/۰۰۰) و (۰/۰۰۱) یعنی معنی دار هستند و ضریب آنها نیز به ترتیب برابر با (۰/۱۷) و (۰/۶۸) مثبت می باشد و مقدار آماره t برای آن برابر با، ۷/۳۴ و ۳/۰۴ می باشد که این مقادیر آماره t در ناحیه رد فرض صفر قرار می گیرد؛ بنابراین می توان گفت که مدیریت ریسک بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و تخصص حسابداری کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام، تأثیر مثبت و معنادار دارد.

بحث و نتیجه گیری

در این تحقیق به بررسی تأثیر مدیریت ریسک بر رابطه ویژگی های کمیته حسابرسی و بازده حقوق صاحبان سهام، بر اساس اطلاعات ۱۴۶ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۹۲-۱۳۹۸ پرداخته شد. نتایج نشان داد که بین اندازه کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری وجود ندارد؛ اما میان استقلال و تخصص حسابداری کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مدیریت ریسک بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و تخصص حسابداری کمیته حسابرسی با بازده حقوق صاحبان سهام، تأثیر مثبت و معنادار دارد. به طور کلی این یافته ها (رابطه مثبت استقلال و تخصص با عملکرد شرکت) را می توان براساس نظریه علامت دهی تبیین نمود. بدین صورت که شرکت های دارای معیارهای عملکرد مطلوب تر ممکن است از ویژگی های کمیته حسابرسی برای پیام رسانی به بازار مبنی بر اینکه فرآیند نظارت و ارائه گزارشگری مالی برای جلب اعتماد سرمایه گذاران به نحو کارآتری انجام می گیرد. در مورد تأثیر استقلال کمیته حسابرسی بر عملکرد می توان گفت که بنابر تئوری نمایندگی و حاکمیت شرکتی که هدف آنها کاهش عدم تقارن اطلاعاتی است، در صورت حضور حداکثر اعضای غیرموظف که معمولاً منافع سهامداران را در نظر دارند، عملکرد شرکت بهبود یافته است در واقع کمیته حسابرسی برای این که بتواند اثربخش عمل کند، باید مستقل از واحد اقتصادی باشد. در مورد رابطه مثبت میان تخصص حسابداری با عملکرد شرکت، می توان گفت که وجود اعضای با تخصص مالی در کمیته حسابرسی با کیفیت گزارشگری مالی مرتبط است و در نتیجه می تواند منجر به افزایش بازده حقوق صاحبان سهام شود. که این نتایج همراستا با مطالعات فتحی و همکاران (۱۳۹۷)، آشاری و کریسمیاجی (۲۰۲۰) و کاشیف شاد و همکاران (۲۰۱۹) می باشد.

نتیجه فرضیه دوم نشان داد که مدیریت ریسک می تواند بر رابطه میان ویژگی های کمیته حسابرسی و عملکرد شرکت اثرگذار باشد. همان طور که گفته با توجه به اندازه گیری مدیریت ریسک بر اساس شاخص رقابت صنعت، که در مجموع به معنای افزایش سهم بازار یک شرکت است، می توان نتیجه گرفت در صورتی که شرکت ها از این لحاظ بتوانند سهم بیشتری از صنعت مورد فعالیت خود را به دست آورند، این نوع مدیریت ریسک می تواند در تقویت ویژگی های کمیته حسابرسی مانند تخصص حسابداری و استقلال بر عملکرد شرکت مؤثر باشد. به بیانی دیگر ویژگی مهم رقابت این است که بیشتر از یک بنگاه در بازار وجود دارد و همین خصیصه باعث می شود، بنگاه ها از لحاظ بازده حقوق صاحبان سهام با یکدیگر مقایسه شوند. این نتیجه تا اندازه ای همراستا با نتایج شاتناوی و همکاران (۲۰۱۹) می باشد. با توجه به نتایج فرضیه اول به سرمایه گذاران پیشنهاد می شود که بررسی صورت های مالی شرکت ها برای اتکا به آنها غیرموظف بودن اعضا و تخصص آنها را در رشته های مرتبط

حسابداری موردتوجه قرار دهند. همچنین با توجه به نتایج فرضیه دوم پیشنهاد می‌شود صاحبان شرکت‌ها مدیریت یکپارچه ریسک را بجای مدیریت سنتی ریسک مورد توجه قرار دهند و از واحدهایی مجزا برای مدیریت اثربخش ریسک و یا به عبارت بهتر از کمیته‌های تخصصی مدیریت اثربخش ریسک استفاده کنند تا این‌گونه بتوانند عملکرد مالی خود را بهبود ببخشند و با مشاوره مدل‌سازی و مدیریت ریسک به واحدهایی که ریسک‌پذیرند و همچنین تجزیه و تحلیل سناریوهای مختلف با مفروضات گوناگون در شرایط محیطی اقدام به مدیریت ریسک کنند. درنهایت پیشنهاد می‌شود که تحقیقات آتی به بررسی رابطه میان دیگر معیارهای مدیریت ریسک مانند رقابت بازار و تأثیر آن بر معیارهای عملکرد شرکت مانند ارزش افزوده اقتصادی بپردازند.

منابع

- ✓ ابراهیمی کردلر، علی، جوانی، موسی، گنجی، کیانوش، (۱۳۹۵)، تأثیر انحصار یا رقابت صنعت بر قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی مستقل، حسابداری مالی، سال ۱۳، شماره ۵۲، صص ۱۴۱-۱۶۹.
- ✓ ابراهیمی، محمدحسین، (۱۳۹۰)، بررسی رابطه بین رقابتی بودن بازار محصول و ساختار سرمایه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- ✓ اردکانی، سعید، ایزدی، مینو، ایزدی، فاطمه، (۱۳۹۷)، بررسی تأثیر ساختار سرمایه بر نرخ بازده دارایی‌ها و ارزش افزوده اقتصادی با توجه به شدت رقابت در بازار محصول در صنعت (مطالعه موردی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران)، مدیریت دارایی و تأمین مالی، سال ششم، شماره اول، صص ۷۳-۸۸.
- ✓ انواری رستمی، علی‌اصغر، اعتمادی، حسین، موحد مجد، مرضیه، (۱۳۹۲)، بررسی تأثیر ساختارهای رقابتی بازار محصول در سیاست‌های تقسیم سود سرمایه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، مدیریت دارایی و تأمین مالی، شماره ۲، صص ۱-۱۸.
- ✓ بنی مهد، بهمن، یعقوب نژاد، احمد، وحیدی کیا، الهام، (۱۳۹۴)، توان رقابتی محصول و هزینه حقوق صاحبان سهام، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، شماره ۲۶، صص ۱۰۷-۱۱۸.
- ✓ بنی فاطمه، داوود، مقتدر کارگران، جواد، پرگر، لیلا، پرگر، بتول، (۱۳۹۴)، ارزیابی نقش کمیته‌های حسابرسی داخلی در بهبود عملکرد مالی و وضعیت مالی، مطالعه موردی: شرکت ای‌دیم، سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد و حسابداری.
- ✓ جامعی، رضا، رستمیان، آزاده، (۱۳۹۵)، تأثیر تخصص مالی کمیته حسابرسی بر ویژگی‌های سود پیش‌بینی‌شده، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، سال ۸، شماره ۲۹، صص ۱-۱۷.
- ✓ خوئینی، بهداد، فقیه، محسن، شفیعی، مهرداد، (۱۳۹۷)، ارتباط بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی با معیارهای عملکرد شرکت‌ها، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۴۰، صص ۱۰۵-۱۲۶.
- ✓ سازمان بورس اوراق بهادار، (۱۳۹۱)، منشور کمیته حسابرسی، ناشران پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرا بورس.
- ✓ فتحی عبدالهی، احمد، آقایی، محمدعلی، (۱۳۹۷)، بررسی اثربخشی حسابرسی داخلی در عملکرد مدیریت ریسک و کنترل سازمان‌های دولتی، مدیریت سازمان‌های دولتی، سال پنجم، شماره ۳، صص ۸۳-۹۶.
- ✓ قادری، صلاح‌الدین، لشکری، زهرا، تاری وردی، یداله، کیقبادی، امیررضا، (۱۳۹۹)، مدل مدیریت ریسک شرکتی و پیامدهای آن بر عملکرد حسابداری و اقتصادی شرکت، حسابداری مالی، سال ۱۶، شماره ۶۵، صص ۱۳۹-۱۷۳.

- ✓ لاری دشت بیاض، محمود، قناد، مصطفی، فکور، حسین، (۱۳۹۷)، ویژگی‌های کمیته حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، سال دهم، شماره ۳۷، صص ۲۱۵-۲۴۱.
- ✓ محمودآبادی، حمید، زمانی، زینب، (۱۳۹۵)، بررسی رابطه بین ریسک‌پذیری شرکت و عملکرد مالی با تأکید بر سازوکارهای راهبری شرکتی، مطالعات تجربی حسابداری، دوره ۲، شماره ۴۹، صص ۱۴۱-۱۷۰.
- ✓ محمدی، علی‌اکبر، پورزمانی، زهرا، (۱۳۹۷)، مقایسه مدل‌های حسابداری و اقتصادی در تبیین بازده حقوق صاحبان سهام با استفاده از تئوری سود باقیمانده، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، سال ۱۰، شماره ۳۹، صص ۱۳۹-۱۶۴.
- ✓ Abbott, J. Lawrence. Parker, Susan and Peters, Gray F. (2002). Audit committee characteristics and financial misstatement: "A study of the efficacy of certain blue ribbon committee recommendations". Working Paper, University of Memphis, Santa Clara University and University of Georgia.
- ✓ Abdullah A, M, Qaiser, R.Y, Ashikur, R., Ananda, W., Thurai, M, N. (2014). Relationship between Audit Committee characteristics, external auditors and economic value added (EVA) of Public listed firms in Malaysia. Corporate Ownership & Control, V (12), I (1)
- ✓ Alzeban , A ., sawan , N . (2015). "The impact of audit committee characteristics on the implementation of internal audit recommendations". Journal of International Accounting, Auditing and Taxation, Volume 24, 2015, Pages 61– 71.
- ✓ Ameer, R, Ramli, F, & Zakaria. (2010). A new perspective on board composition and firm performance in an emerging market. Corporate Governance: The international journal of business in society, 10(5): 647-661
- ✓ Ashari, Sidiq., Krismiaji Krismiaji (2020) Audit Committee Characteristics and Financial Performance: Indonesian Evidence, Vol. 22, No.2, 2019, 139-152, DOI: 10.34209/equ.v22i2.1326
- ✓ Armstrong, Michael (2000). Performance Management: Key strategies and practical guidelines. 2nd edition, London, Kogan page
- ✓ Bansal. N, A, K.Sharma. (2016). Audit committee, corporate governance and firm performance. International Journal of Economics and Finance; Vol. 8, No. 3
- ✓ Beasley, M.S. (1996). An Empirical Analysis of the Relation between the Board of Director Composition and Financial Statement Fraud. The Accounting Review, Vol. 71, No. 4, Pp. 443-465.
- ✓ Bhardwaj, M. N, & Rao. (2015). Role of audit committee in corporate governance. International Journal of Management and Social Science Research Review, I (10): 61-67.
- ✓ Carcello, J. V. and T. L. Neal. (2003). Audit Committee Characteristics and Auditor Dismissals Following New Going Concern Reports. The Accounting Review, Vol. 78, No. 1, Pp. 95-117
- ✓ Ellul, A., & Yerramilli, V. (2013). Stronger risk controls, lower risk: Evidence from U.S. bank holding companies. The Journal of Finance, 68(5), 1757e1803.
- ✓ El-Mahdy, D., Hao, J., Cong, Y. (2013). The association between audit committee characteristics and information asymmetry. American Accounting Association Annual Meeting in Anaheim, CA.
- ✓ Florio, Cristina, Leoni, Giulia (2017) Enterprise risk management and firm performance: The Italian case, The British Accounting Review 49 (2017) 56e74
- ✓ Gordon, L. A., Loeb, M. P., & Tseng, C. (2009). Enterprise risk management and firm performance: A contingency perspective. Journal of Accounting and Public Policy, 28, 301e327

- ✓ Grullon, G. and Michaely, R. (2007). Corporate Payout Policy and Product Market Competition. Working Paper. Rice University
- ✓ Hillman, A. J., and Dalziel, T. (2003). Boards of directors and firm performance: Integrating agency and resource dependence perspectives. *Academy of Management Review*, 28 (3): 383-96.
- ✓ Huang, S. and Peyer, U. (2012). Corporate Governance and Product Market Competition. Available at: www.mit.edu
- ✓ Jeffrey, R, C, Lisa, M. G, Genesh K, & Arnold, M, W. (2011). The impact on auditor judgments of CEO influence on audit committee independence. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30(4): 129-147.
- ✓ Kashif Shad, Muhammad., Lai, Fong-Woon., Lai Fatt, Chuah., Klemeš, Jiří Jaromír., Bokhari, Awais.(2019)." Integrating Sustainability Reporting into Enterprise Risk Management and its Relationship with Business Performance: A Conceptual Framework". *Journal of Cleaner Production*
- ✓ Prawitt, D., Smith, J., & Wood, D. (2009) internal audit quality and earnings management. *The Accounting Review*, 84 (4)
- ✓ Shatnawi, Saddam Mustafa Hanefah, Abdelhakhem Adaa, Monther Eldaia, (2019), The Moderating Effect of Enterprise Risk Management on the Relationship between Audit Committee Characteristics and Corporate Performance, A Conceptual Case of Jordan. *International Journal of Academic Research Business and Social Sciences*, 9(5), 177–194.
- ✓ Tutar, Hasan; Altinoz, Mehmet; Cakiroglo, Demet (2011). "Is ethical Leadership and strategic leadership a dilemma? A descriptive survey". 7th international strategic management conference. *Procedia social and Behavioral Sciences*, 24, 1378–1388.
- ✓ Turley, S. & Zaman, M. (2007). "Audit Committee Effectiveness, Informal Processes and Behavioral Effects", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 20, No. 5, PP. 65–88.
- ✓ Walker, P. L., Shenkir, W. G., and T. Barton.(2003), *Enterprise Risk Management: Pulling It All Together*. Institute of Internal Auditors. Altamonte Springs: Institute of Internal Auditors Research Foundation. Online at [http:// WWW.SSRN.COM](http://WWW.SSRN.COM).